

**ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЖЕВАКІНА Наталія Валентинівна

УДК [378.147.111:004](043)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Курило Віталій Семенович,
Луганський національний університет імені
Тараса Шевченка, Президент університету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Волкова Наталія Павлівна,
Дніпропетровський національний
університет, професор кафедри педагогіки і
психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Краснопольський Володимир Едуардович,
Східноукраїнський національний універ-
ситет імені Володимира Даля (м. Луганськ),
завідувач кафедри іноземної мови.

Захист відбудеться 26 лютого 2009 року о 9.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2.

Автореферат розісланий 26 січня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.І. Черв'якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Динамічність економічних і соціокультурних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, кардинальні зміни в способах поширення та використання інформації зумовлюють еволюцію освітніх технологій, сприяють активному впровадженню дистанційної освіти як одного з напрямків реформування й стратегічного розвитку освітньої системи України.

Ефективність застосування дистанційних технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності студентів навчатися в умовах дистанційної освіти. Саме від якісного опанування майбутніми педагогами дистанційними технологіями під час навчання в педагогічних навчальних закладах залежить ефективність як дистанційного навчання, так і процесу професійної підготовки вчителів. Основи професійної компетентності педагога як організатора дистанційного навчання закладаються в навчально-виховному процесі ВНЗ за умови, якщо, з одного боку, дистанційні технології застосовуються для професійної підготовки майбутнього вчителя, з іншого – якщо в процесі дистанційного навчання він здобуває знання та вміння щодо реалізації дистанційних технологій у майбутній професійній діяльності.

Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення, спонукає студентів до самостійної роботи, формує в них інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації. Можливості дистанційного навчання цілком відповідають соціальному замовленню щодо підготовки вчителя. Це знайшло відображення в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, у Державних програмах „Освіта” (Україна XXI століття), „Учитель”, Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні. У цих державних документах передбачено заходи, спрямовані на формування вчителя як носія ефективних форм взаємодії із суб'єктами педагогічного процесу.

На сучасному етапі в Україні наукові розробки з проблем дистанційного навчання впроваджуються переважно в практику підготовки фахівців технічного профілю, наприклад у Національному технічному університеті „Харківський політехнічний інститут”, Українському центрі дистанційної освіти (структурний підрозділ Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”), Донецькому національному технічному університеті, Хмельницькому національному

університеті, Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка та ін.

Проте дистанційні технології можуть ефективно використовуватися в процесі навчання студентів гуманітарного напрямку. Організація дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей має враховувати, що для них характерні: домінування образного способу засвоєння інформації, потреба працювати з великою кількістю суперечливої інформації в умовах дефіциту часу, невисокий рівень володіння інформаційними технологіями, варіативність цільових настанов у зверненні до мережі Інтернет.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу до проблем упровадження дистанційних технологій у навчальний процес ВНЗ. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко та ін. Суттєвий інтерес для проведеного дослідження становлять праці зарубіжних (Р. Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреев, М. Моїсеєва, Є. Полат, В. Солдаткін, А. Хуторської та ін.) дослідників.

Окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували вітчизняні науковці М. Бесєдіна, Є. Блінов, К. Власенко, В. Гура, Н. Дацун, М. Ус. Особливо відзначимо докторську дисертацію П. Стефаненка, яка присвячена теоретико-методологічному обґрунтуванню дистанційного навчання у вищій школі та розробці відповідної модульної дидактичної системи, що дозволяє індивідуалізувати навчання та використовувати системи штучного інтелекту. Заслуговує на увагу дисертаційна робота Т. Койчевої, у якій розглядається проблема підготовки тьюторів, та дослідження В. Жулкевської, присвячене розробці організаційно-педагогічних засад підготовки банківських працівників.

Водночас, незважаючи на наявність різнопланових і досить масштабних досліджень з дистанційної освіти, сьогодні практично відсутні наукові роботи, у яких би цілісно й усебічно розглядалася проблема дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах.

Аналіз теорії та практики з досліджуваної проблеми дозволив виявити низку *суперечностей* між: соціальним замовленням сучасного інформаційного суспільства щодо впровадження в освітній процес дистанційного навчання та недостатнім рівнем розробленості науково-теоретичного забезпечення організації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах; потребою в упровадженні нових інформаційних

технологій в освітній простір вищих педагогічних навчальних закладів та фактичним рівнем готовності викладачів до здійснення дистанційної освіти; нагальною потребою суспільства в учителях гуманітарних спеціальностей, які володіють дистанційними технологіями, та реальним станом і характером підготовки майбутніх фахівців щодо реалізації елементів дистанційної освіти у власній професійній діяльності.

Актуальність проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми дисертаційної роботи **„Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті”**.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до пріоритетного напрямку наукових досліджень Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка „Створення нових освітніх технологій на засадах сучасних концепцій підготовки професійно-педагогічних кадрів” (протокол № 6 засідання вченої ради ЛНПУ імені Тараса Шевченка від 28.01.2000 р.) та комплексної наукової теми, що розробляється в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка „Розробка та дослідження методик побудови курсів у системі дистанційного навчання” (державний реєстраційний номер 0103U003612). Тему дисертаційної роботи узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 26.10.2004 р.).

Об'єкт дослідження – процес дистанційного навчання у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у вищому педагогічному навчальному закладі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити ефективність педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що організація дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного університету буде ефективною за таких умов: гармонійного поєднання в процесі навчання технологій дистанційного навчання та професійної підготовки студентів до їх реалізації; оволодіння викладачами та майбутніми вчителями знаннями й навичками щодо розробки змісту дистанційних курсів та їх навчально-методичного забезпечення, адаптованого до умов самостійного вивчення з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; формування у викладачів і майбутніх

учителів здатності підтримувати навчальний процес у якості тьютора на принципах фасилітації; використання методів навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхніх творчих здібностей, формування вмінь знаходити, аналізувати та використовувати нову інформацію для реалізації завдань професійної діяльності.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети та гіпотези було визначено такі **завдання** дослідження:

1. Спираючись на аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з обраної проблематики, визначити теоретичні засади організації дистанційного навчання, ключові дефініції дослідження.
2. На підставі аналізу наукової літератури та практичного досвіду дослідити особливості впровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах.
3. Розробити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті.
4. Упровадити в практику й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей.
5. Розробити навчально-методичне забезпечення організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей.

Методологічну основу дослідження становлять наукові принципи системного підходу; психолого-педагогічні теорії активізації пізнавальної діяльності, індивідуалізації навчання, організації самостійного навчання, неперервної освіти; наукові принципи застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Теоретичну основу дослідження становлять положення теорії педагогічних систем і теорії неперервної професійної освіти (Ю. Бабанський, В. Беспалько, Н. Ничкало, В. Олійник та ін.), педагогіки вищої школи (А. Алексюк, С. Архангельський, В. Каймін, В. Краєвський, В. Лозова, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Хуторської, Д. Чернілевський та ін.), положення сучасної теорії цілісного процесу навчання як активної взаємодії педагога та учнів (Ю. Бабанський, В. Беспалько, Н. Волкова та ін.), наукові узагальнення щодо структури педагогічної діяльності та специфіки професійної праці вчителя (Н. Амінов, В. Беспалько, Н. Крюкова, Н. Кузьміна, Л. Рувінський, С. Сисоєва та ін.), положення теорії дистанційного навчання (О. Андреев, В. Волов, В. Кухаренко, О. Околелов, В. Олійник, Є. Полат, П. Стефаненко, В. Трайнев, А. Хуторської, С. Щенніков). Дослідження спирається на нормативну базу

освітньої галузі України, закріплену в Конституції України, Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, документах міжнародних організацій і нормативно-правових актів щодо вищої освіти та дистанційного навчання в Україні.

У процесі наукового пошуку застосовувалися **методи дослідження: теоретичні** – теоретичний аналіз й узагальнення психолого-педагогічної літератури з теми дослідження для визначення теоретичних засад, обґрунтування понятійного апарату дисертаційної роботи, теоретичне моделювання для розробки моделей дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей; *емпіричні* – бесіда, спостереження, анкетування, комп’ютерне тестування, експертна оцінка для виявлення стану організації дистанційного навчання у педагогічному університеті; педагогічний експеримент з метою експериментальної перевірки гіпотези дослідження; статистичні методи для виявлення ефективності визначених умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті.

Експериментальна база дослідження: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Слов’янський державний педагогічний університет, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. В експериментальному дослідженні взяли участь 320 студентів та 120 викладачів ВНЗ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у вищому педагогічному навчальному закладі, *удосконалено* систему професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей та викладачів педагогічного університету до роботи в умовах дистанційного навчання; *подальшого розвитку* набули теорія й практика організації дистанційного навчання у вищих педагогічних навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх достатній готовності до впровадження в навчальний процес вищого педагогічного навчального закладу: розроблено навчально-методичне забезпечення підготовки курсів дистанційного навчання для студентів гуманітарних спеціальностей, дистанційний курс „Підготовка автора та тьютора для організації дистанційного навчання” для викладачів та студентів.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей у ВНЗ різного рівня акредитації, для підготовки науково-методичного забезпечення дистанційного навчання студентів різних спеціальностей у

педагогічних ВНЗ, для підготовки тьюторів, керівників підрозділів системи дистанційного навчання в закладах освіти, у самоосвітній діяльності студентів та викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Результати дослідження **впроваджено** в практику діяльності Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 1/765 від 25.04.2008 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка про впровадження № 1616 від 04.10.2007 р.), Слов'янського державного педагогічного університету (довідка про впровадження № 961 від 19.03.2008 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертаційного дослідження представлено в доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня – *Міжнародних*: „Динаміка наукових досліджень” (Дніпропетровськ, 2003), „Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти” (Луганськ, 2005); *Всеукраїнській* – „Сучасний соціокультурний простір” (Київ, 2004); обговорювалися на засіданнях експертної ради в галузі дистанційного навчання, кафедри педагогіки та кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 10 одноосібних публікаціях, з них – 7 статей у наукових фахових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (204 найменування, з них 6 іноземними мовами), 7 додатків на 35 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 12 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 271 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено ступінь її розробленості, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його мету, гіпотезу, завдання, висвітлено теоретичну та методологічну основи, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, подані відомості про апробацію та застосування результатів дослідження.

У першому розділі „**Науково-педагогічні аспекти організації дистанційного навчання**” розглянуто основні психолого-педагогічні проблеми організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей, існуючі підходи до розробки педагогічних технологій дистанційного навчання, проаналізовано історичний досвід та сучасний

стан організації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах світу й України.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє зробити висновок, що існує значна кількість теорій дистанційного навчання: теорія автономії (А. Ведмеер, Р. Деллінг, М. Мур), теорія індустріалізації (О. Петерсон), теорія взаємодії та комунікації (Дж. Боат, Дж. Даніель, Б. Холмберг та ін.). Зарубіжні дослідники наголошують на актуальності філософії конструктивізму як теоретичного підґрунтя дистанційного навчання, виділяють взаємодію та комунікацію як основу будь-якої концепції дистанційного навчання, особливу роль викладача, діалог як основу теорії й практики дистанційної освіти.

При визначенні поняття „дистанційне навчання” в зарубіжній літературі враховується, що основою сучасних форм дистанційного навчання виступають два джерела: а) кореспондентське (заочне) навчання та б) очне навчання з використанням інформаційних технологій. Відповідно існує дві базові моделі: британська (або асинхронна, індивідуальна) та американська (або синхронна, групова).

Згідно з Є. Полат на сьогодні існує шість *основних моделей дистанційного навчання*: навчання за типом екстернату; університетське навчання; навчання, засноване на співробітництві кількох навчальних закладів; навчання в спеціалізованих освітніх закладах; автономні системи навчання; неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм.

Дистанційне навчання – це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють здійснювати навчання на відстані.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних теорії й практики дистанційного навчання дозволяє виокремити такі *характерні риси*: гнучкість та асинхронність, модульність, масовість, рентабельність, інтерактивне спілкування учасників освітнього процесу, наявність засобів комунікації (синхронних або асинхронних), сукупності спеціальних педагогічних технологій, орієнтація на самостійну пізнавальну діяльність студентів, широке застосування освітніх ресурсів Інтернет, специфічні принципи організації електронного навчального матеріалу й оперативність оновлення методичного забезпечення навчального процесу тощо.

Дистанційне навчання в різних формах та модифікаціях надає можливість отримувати освіту за місцем проживання, у процесі виробничої діяльності, забезпечує широкий доступ до освітніх вітчизняних і світових ресурсів, можливість організації процесу самоосвіти, планування та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії залежно від власних

можливостей і потреб, поширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів поза віковими, соціальними обмеженнями, станом здоров'я, підвищує соціальну та професійну мобільність населення.

У сучасному освітньому просторі України дистанційне навчання набуває рис *соціальної технології*, оскільки сприяє ефективному вирішенню низки соціальних завдань, зокрема забезпечення доступу до навчання людей з обмеженими можливостями, створення умов для професійної перепідготовки та перекваліфікації фахівців з урахуванням запитів ринкової економіки тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що організація дистанційного навчання – це планомірний, цілеспрямований процес створення умов, що забезпечують ефективність суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин у дистанційному навчанні. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання слід розглядати як сукупність нормативно-правових, фінансових, трудових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів, спрямованих на організацію та функціонування дистанційного навчання в системі освіти.

Дистанційне навчання розглядається як процес, який реалізується на основі спеціальних педагогічних технологій. *Педагогічні технології дистанційного навчання* – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів із структурованим навчальним матеріалом, представленим в електронному вигляді. Вони мають яскраво виражену особистісно орієнтовану спрямованість і здатні забезпечити активізацію пізнавальної діяльності студентів, зворотній зв'язок, кваліфіковану тьюторську допомогу та інтеграцію студента в спеціально створений освітній простір.

При організації дистанційного навчання необхідно враховувати *певні обмеження та проблемні аспекти*, які виникають унаслідок його специфіки й зумовлюють додаткову увагу з боку викладачів, тьюторів, зокрема: повна відсутність або обмеження соціального контексту, живої комунікації, яка „породжує емоції, почуття, переживання, афекти, що сприяють особистісному та професійному зростанню” (В. Зінченко); орієнтація більшості випускників на традиційну форму навчання; збільшення часових та матеріальних витрат з боку викладачів та ін.

Установлено, що для ефективної організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному навчальному закладі необхідно враховувати особливості процесу підготовки майбутнього вчителя в цілому та студентів гуманітарних спеціальностей зокрема, сучасні вимоги щодо організації дистанційного навчання.

Дослідження історичного аспекту та аналіз сучасного стану впровадження дистанційного навчання в освітню практику зарубіжжя та України дозволили дійти висновку про: необхідність дистанційного навчання, яка зумовлена стрімким розвитком інформаційного суспільства, швидким старінням знань фахівців, що потребує неперервної освіти протягом усього життя; формування системи дистанційного навчання на базі здобутків заочної та кореспондентської форми навчання; становлення дистанційного навчання як відкритої та гнучкої форми освіти.

Система дистанційного навчання в Україні перебуває на етапі становлення: вивчається світовий досвід у галузі дистанційного навчання, розробляється відповідна загальна теоретична база, створюються центри дистанційного навчання, накопичується практичний досвід, але потенціал педагогічних ВНЗ використовується недостатньо.

Існує поліфонія підходів до організації дистанційного навчання в навчальних закладах України: дистанційне навчання використовується як окрема форма навчання для підготовки фахівців (переважно це після-дипломна освіта, магістратура, підвищення кваліфікації); дистанційна технологія використовується як педагогічна технологія для підтримки викладання деяких дисциплін денної або заочної форми; дистанційне навчання використовується для просвітницької діяльності; ураховуючи наявні ресурси та обмеженість технічних можливостей, використання повноцінної синхронної моделі дистанційного навчання з повноцінним спілкуванням протягом усього періоду навчання в повному обсязі використовується тільки для окремих курсів; теоретичні педагогічні напрацювання з упровадження дистанційних технологій для студентів гуманітарних спеціальностей слабо впроваджуються в освітянську практику.

У другому розділі „**Експериментальне дослідження педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті**” представлено теоретичне обґрунтування педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного університету, розкрито сутність та результати дослідно-експериментальної роботи.

Концептуальними положеннями розробки педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах визначено такі:

- урахування потреб замовника послуг дистанційного навчання, мети навчання та потреб студентів;
- дуальний характер технологій дистанційного навчання для студентів педагогічних вищих навчальних закладів – майбутніх викладачів: з одного боку, вони є технологіями, які студенти,

навчаючись, використовують у навчально-виховному процесі, з іншого – такі технології є об'єктом вивчення та опанування;

- формування в процесі дистанційного навчання когнітивного досвіду особистості, досвіду оволодіння засобами діяльності, досвіду творчої діяльності, досвіду ставлень особистості в нових умовах застосування інформаційних технологій;
- за умови збільшення частки самостійної роботи при дистанційному навчанні навчальний матеріал повинен бути адаптованим, тому контент дистанційного навчання має формуватися за допомогою системного дидактичного проектування;
- студенти та викладачі повинні володіти навичками організації самостійного навчання;
- організація дистанційного навчання в педагогічному ВНЗ має ґрунтуватися на організації продуктивної діяльності студентів, у ході розв'язання навчальних проблем;
- для організації дистанційного навчання необхідно підготувати студентів та викладачів до використання технологій дистанційного навчання, сформувати в них певні навички й уміння, причому, з огляду на специфіку педагогічного навчального закладу у викладачів та студентів формуються навички й тих, хто навчається, і тих, хто навчає (розробляє дистанційний курс та підтримує дистанційне навчання).

Для студентів гуманітарних спеціальностей педагогічного університету підходять майже всі наявні моделі організації дистанційного навчання, але, урахувавши специфіку технологій дистанційного навчання, для студентів денної форми навчання більш прийнятною є асинхронна модель, а для заочної – синхронна модель дистанційного навчання.

Необхідність розробки та реалізації *першої педагогічної умови* – гармонійне поєднання в процесі навчання технологій дистанційного навчання та професійної підготовки студентів до їх реалізації – зумовлено тим, що організація дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті має свою специфіку. У сучасному світі навички створення дистанційного курсу, спілкування за допомогою мережі Інтернет, підтримка процесу дистанційного навчання у якості тьютора є навичками для професійної діяльності вчителя. Тому в педагогічному вищому навчальному закладі дистанційне навчання є не лише новою технологією, але й об'єктом вивчення та застосування в навчальному процесі студентів гуманітарних спеціальностей у циклі дисциплін професійної спрямованості.

Упровадження *другої педагогічної умови* – оволодіння викладачами та майбутніми вчителями знаннями й навичками щодо розробки змісту дистанційних курсів та їх навчально-методичного забезпечення, адаптованого до умов самостійного вивчення з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій – включало змістову та технологічну підготовку до реалізації завдань дистанційного навчання, розробку відповідного діагностичного інструментарію визначення якості дистанційних курсів, розробку та впровадження структурно-функціональної схеми координації/організації дистанційного навчання в педагогічному університеті.

Третя педагогічна умова – формування у викладачів і майбутніх учителів здатності підтримувати навчальний процес у якості тьютора на принципах фасилітації – орієнтувала на підготовку тьютора як методиста, організатора, викладача або консультанта-наставника, який здійснює методичну та організаційну допомогу студентам у межах конкретної програми дистанційного навчання.

Згідно з позиціями сучасних науковців (О. Андреев, Т. Койчева, Є. Полат та ін.) ми розглядаємо тьюторство як спеціалізацію професійної діяльності викладача в умовах дистанційної форми навчання. Процес підготовки тьюторів орієнтується на розвиток у них комунікативних, аналітичних, рефлексивних умінь та навичок, психологічної готовності працювати у віртуальному просторі, навичок фасилітації, тобто налагодження та підтримки інформаційних зв'язків і взаємодії між слухачами та іншими учасниками системи дистанційної освіти, регулювання різних проблем, розв'язання конфліктів, адаптації слухачів до нової форми навчання.

Для реалізації другої та третьої умови розроблено та впроваджено систему підготовки тьютора, яку реалізовано в дев'ятитижневому дистанційному курсі „Підготовка автора та тьютора для організації дистанційного навчання”.

Викремлення *четвертої педагогічної умови* – використання методів навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхніх творчих здібностей, формування вмінь знаходити, аналізувати та використовувати нову інформацію для реалізації завдань професійної діяльності – пов'язане з тим, що, ураховуючи природну здатність нових інформаційних технологій та мережі Інтернет сприяти творчій діяльності, дистанційне навчання має бути організоване так, щоб використовувалися переважно продуктивні методики, які сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчих здібностей студента, умінню знаходити, аналізувати та використовувати нову інформацію для виконання професійної діяльності.

Критеріями ефективності педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей визначено такі: якість підготовки навчально-методичного забезпечення дистанційних курсів; рівень самостійності під час засвоєння знань слухачами, які навчаються за допомогою технологій дистанційного навчання; розвиток пізнавальної активності студентів; рівень засвоєння студентами досвіду здійснення способів діяльності щодо організації навчання за дистанційними технологіями. Розроблено діагностичні таблиці для визначення відповідного рівня (високий, достатній, середній, низький).

Для впровадження в практику запропонованих педагогічних умов розроблено дві моделі організації дистанційного навчання: перша – для організації повноцінної дистанційної форми навчання, друга є гнучкою комбінованою технологією (передбачає й очну, і заочну форми навчання).

Експериментальне дослідження проводилося зі студентами гуманітарних спеціальностей і викладачами Луганського національного університету імені Тараса Шевченка та Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Для організації експериментальної роботи зі студентами було сформовано три групи – дві експериментальні (ЕГ1 – 105 осіб, ЕГ2 – 108 осіб) та одну контрольну (107 осіб). Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що, по-перше, у більшості студентів як контрольної, так й експериментальної груп переважав низький та середній рівні засвоєння досвіду здійснення способів діяльності, середній та достатній рівні сформованості самостійності, якості засвоєння знань та пізнавальної активності; по-друге, професійна підготовка викладачів та студентів щодо розробки дистанційних курсів та підтримки дистанційного навчання в якості тьютора майже не проводилася.

Відповідно до завдань формувального етапу експериментальної роботи, визначених педагогічних умов *викладачі*, які брали участь в експерименті, пройшли навчання за дистанційним курсом „Підготовка автора та тьютора для організації дистанційного навчання”, розробили та впровадили дистанційні курси з обраних дисциплін у роботу зі студентами ЕГ1 та ЕГ2 згідно з конкретною моделлю дистанційного навчання. Якість цих курсів оцінювалася за такими характеристиками: адаптованість навчального тексту дистанційного курсу до самостійного вивчення, наявність методичних рекомендацій до дистанційного курсу, наявність механізму зворотного зв'язку студента з викладачем, використання активних методик навчання, наявність проектних завдань.

Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей було впроваджено в навчально-виховну

роботу зі студентами двох експериментальних груп. При цьому студенти ЕГ1 навчалися за моделлю повноцінної дистанційної форми навчання, студенти ЕГ2 – за моделлю, що орієнтована на гнучку комбіновану технологію дистанційного навчання. У контрольній групі навчання здійснювалося за традиційними технологіями.

Студенти ЕГ1 та ЕГ2 пройшли навчання за дистанційним курсом „Підготовка автора та тьютора для організації дистанційного навчання”, потім у межах курсу з методики викладання профільної дисципліни розробили власний дистанційний курс (або частину курсу) та взяли участь у рольовій грі „Організація дистанційного навчання у ролі тьютора”. Було організовано публічний захист розроблених студентами дистанційних курсів.

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи дозволяє зробити висновки про зростання показників за усіма критеріями у студентів експериментальних груп порівняно зі студентами контрольної групи. Так, на кінець експерименту за таким критерієм, як самостійність та засвоєння знань, у ЕГ1 було зафіксовано такі результати: високого рівня досягли 36,2 % студентів, достатній майже залишився без змін, середній зменшився до 13,3 %, низький – до 7,6 %. Тоді як на початку експерименту ці показники становили відповідно 20,0 %, 41,9 %, 23,8%, 14,3%. У ЕГ2 високий рівень збільшився з 18,5 % до 32,4 %, достатній практично не змінився (до експерименту – 44, 4 %, після – 43, 5 %), середній зменшився з 24,1 % до 17,6 %, низький зменшився з 13,0 до 6,5 %. Тоді як у КГ динаміка не значна: низький рівень зменшився з 11,2 % до 8,4 %, достатній залишився стабільним (43,9 %), середній – збільшився з 28,1 % до 29,9 %, високий відповідно з 16,8 % до 17,8 %.

Порівняння показників за критерієм пізнавальної активності в експериментальних та контрольній групі засвідчило суттєву динаміку на користь ЕГ1 та ЕГ2.

Студенти ЕГ1, які навчалися за моделлю повноцінної дистанційної форми навчання, за результатами експерименту виявили більш значну динаміку за таким критерієм, як засвоєння досвіду здійснення способів діяльності (кількість студентів низького та середнього рівня зменшилася відповідно на 8,6 % та 30,4 %, достатнього та високого рівня збільшилася на 28,6 та 10, 4%). У студентів ЕГ2 також виявлена позитивна динаміка (низький рівень зменшився на 14,9 %, середній – на 18,5 %, достатній збільшився на 29,7 %, високий – на 3,7 %). Показники КГ невисокі (низький рівень зменшився на 5,6 %, середній – лише на 1,9 %, достатній збільшився на 4,7 %, високий – на 2,8 %).

Застосування критерію Пірсона χ^2 засвідчило статистично значущі результати експериментальної роботи для обох експериментальних груп.

На підставі аналізу експериментальних даних доведена ефективність розроблених педагогічних умов, підтверджено необхідність інтеграції процесів професійної підготовки вчителів та впровадження технологій дистанційного навчання в навчальний процес ВНЗ, впровадження системи підготовки тьюторів, які мають поєднувати в собі якості викладача, консультанта-наставника, менеджера, а також бути психологічно підготовленими до роботи в умовах дистанційного навчання.

Результати дисертаційного дослідження дозволили зробити такі

ВИСНОВКИ:

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне вирішення наукової проблеми організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей вищого педагогічного навчального закладу.

2. Аналіз наукових підходів до визначення та обґрунтування дистанційного навчання, досвіду впровадження дистанційного навчання у зарубіжній та вітчизняній освітній практиці дозволив зробити висновок, що дистанційне навчання є наслідком потреби суспільства щодо підготовки фахівців, які здатні навчатися протягом усього життя, готові до праці в умовах жорсткої конкуренції інформаційного суспільства.

3. Показано, що в основі наявних теорій організації дистанційного навчання виділяються такі аспекти: необхідність визначення мети та освітніх потреб різних категорій слухачів; методологія дистанційного навчання передбачає врахування специфіки даної форми навчання: модульності побудови навчального матеріалу, інтерактивності, організації спілкування, активізації пізнавальної діяльності, індивідуалізації навчання.

На підставі аналізу різноманітних підходів до визначення основних термінів, пов'язаних з дистанційним навчанням, уточнено дефініції понять: (дистанційна освіта, дистанційне навчання, технології дистанційного навчання). Дистанційне навчання розглядається як процес, що відбувається на основі спеціальних педагогічних технологій. Педагогічні технології дистанційного навчання визначаємо – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів із структурованим навчальним матеріалом, представленим в електронному вигляді. Зазначені технології мають яскраво виражену особистісно орієнтовану спрямованість і здатні забезпечити активізацію

пізнавальної діяльності учнівської та студентської молоді, зворотний зв'язок, кваліфіковану тьюторську допомогу та інтеграцію студента в спеціально створений освітній простір.

4. У вищому педагогічному навчальному закладі дистанційне навчання є не лише новою технологією навчання, але й об'єктом вивчення та застосування в навчальному процесі. Тому при організації дистанційного навчання для студентів гуманітарних спеціальностей необхідно враховувати особливості педагогічного процесу підготовки майбутнього вчителя, особливості дистанційного навчання та вимог до формування професійних якостей вчителя. Визначено особливості організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей: необхідність спеціальної підготовки викладачів та студентів у галузі інформаційних технологій, урахування специфіки гуманітарного знання, представлено в дистанційних курсах, поєднання різних форм подання інформації

5. На підставі проведеного аналізу психолого-педагогічних аспектів та існуючого практичного досвіду організації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах виявлено, що основу дистанційного навчання складає самостійна робота студентів. Управління навчальним процесом за такої організації навчання опосередковано здійснює автор дистанційного курсу за допомогою системи вказівок, алгоритму курсу, та викладач (тьютор) через прями поради. Установлено, що в педагогічних вищих навчальних закладах підготовка тьютора є елементом системи професійної підготовки, яка формує в студента відповідні навички майбутньої професійної діяльності. Запропонована така схема впровадження дистанційного навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: по-перше, опанування новими технологіями викладачами, по-друге, упровадження дистанційних технологій у процес навчання студентів та засвоєння цих технологій у процесі вивчення дисциплін педагогічного та професійного спрямування.

6. Аналіз сучасного стану реалізації в освітній практиці технологій дистанційного навчання в Україні та світі виявив, що дистанційна освіта стала невід'ємною складовою сучасної світової системи вищої освіти, є одним з елементів реформування освіти в контексті Болонського процесу. Показано, що впровадження дистанційної освіти потенційно дозволяє підвищити якість навчання, зробити освіту доступнішою для різних категорій населення, відійти від репродуктивних методик, упроваджувати сучасні інтерактивні, творчі методики. В Україні впровадження дистанційного навчання гальмується недостатнім рівнем його організації у ВНЗ, невеличким наявним потенціалом педагогічних вищих навчальних

закладів. У ході констатувального етапу експерименту встановлено, що в практиці переважає негативне ставлення учасників педагогічного процесу до дистанційного навчання, відсутні науково обґрунтовані вимоги до розробки дистанційних курсів гуманітарної спрямованості, не ведеться спеціальна підготовка тьюторів до організації дистанційного навчання.

7. На підставі визначення концептуальних положень дослідження обґрунтовано педагогічні умови організації дистанційного навчання у ВНЗ: гармонійне поєднання в процесі навчання технологій дистанційного навчання та професійної підготовки студентів до їх реалізації; оволодіння викладачами та майбутніми вчителями знаннями й навичками щодо розробки змісту дистанційних курсів та їх навчально-методичного забезпечення, адаптованого до умов самостійного вивчення з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; формування у викладачів і майбутніх учителів здатності підтримувати навчальний процес у якості тьютора на принципах фасилітації; використання методів навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхніх творчих здібностей, формування вмінь знаходити, аналізувати та використовувати нову інформацію для реалізації завдань професійної діяльності. Виявлено необхідність первинної підготовки викладачів та студентів педагогічного ВНЗ до використання технологій дистанційного навчання та подальшої розробки дистанційних курсів та їх упровадження у навчальний процес.

8. Педагогічні умови реалізовано за допомогою технологічного підходу в моделях, які представлено в п'яти функціонально-узгоджених складових: моделювання цілей та змісту дистанційного навчання, моделювання організаційних форм дистанційного навчання; організаційне управління дистанційним навчання, процес підготовки викладачів та студентів до використання технологій дистанційного навчання, програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання, моделювання процесу дистанційного навчання та інформаційного контенту для дистанційного навчання. Розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей

Дослідження підтвердило ефективність розробленого автором навчально-методичне забезпечення підготовки курсів дистанційного навчання для студентів гуманітарних спеціальностей, курсу „Підготовка автора та тьютора для організації дистанційного навчання”.

На основі зіставлення одержаних у проведеному педагогічному експерименті результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що реалізація педагогічних умов організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей зумовила суттєві статистично значущі зміни

в рівні сформованості самостійності та засвоєння знань, пізнавальної активності, досвіду здійснення способів діяльності у контексті дистанційного навчання.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо розробку системи компенсаційних заходів для забезпечення соціального, загальнокультурного, емоційного розвитку студентів у дистанційному навчанні, методики конкретизації завдань систем післядипломної педагогічної дистанційної освіти.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. **Жевакіна Н. В.** Технологія дистанційного навчання: сутність та особливості / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2003. – № 4. – С. 68 – 73.

2. **Жевакіна Н. В.** З історії дистанційної освіти / Н. В. Жевакіна // Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – 2003. – № 17. – С. 135 – 141.

3. **Жевакіна Н. В.** Особливості функціонування системи дистанційного образования в Україні / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 1. – С. 110 – 113.

4. **Жевакіна Н. В.** Дистанційне навчання – нова форма підготовки фахівців з соціальної роботи / Н. В. Жевакіна // Соціальна педагогіка: теорія та практика – 2005. – № 2. – С. 60 – 63.

5. **Жевакіна Н. В.** Педагогічні вимоги до організації тьюторської діяльності в системі вищої освіти / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 7. – С. 176 – 181.

6. **Жевакіна Н. В.** Особливості дидактичного забезпечення самостійної роботи в умовах дистанційного навчання / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2007. – № 6. – С. 87 – 94.

7. **Жевакіна Н. В.** Експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов організації дистанційного навчання / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2007. – № 24. – С. 171 – 183.

8. **Жевакіна Н. В.** Дистанційне та заочне навчання: загальне та особливе / Н. В. Жевакіна // Динаміка наукових досліджень : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Т. 8. Педагогіка. – Д. : Наука і освіта, 2002. – С. 13 – 14.

9. **Жевакіна Н. В.** Процес та умови виникнення дистанційного навчання як нової освітньої технології / Н. В. Жевакіна // Наука і освіта

2003 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Т. 8. Педагогіка. – Д. : Наука і освіта, 2003. – С. 5 – 6.

10. Жевакіна Н. В. Принципи дидактичного проектування дистанційного навчання / Н. В. Жевакіна // Сучасний соціокультурний простір 2004 : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2004. – Ч. II. – С. 7 – 9.

Жевакіна Н.В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті.

У дисертації на основі аналізу наукових джерел, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду організації дистанційного навчання у вищих навчальних закладах обґрунтовано теоретичні засади організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей. Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті. Розроблено та впроваджено в практику педагогічного університету навчально-методичне забезпечення організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: дистанційне навчання, педагогічні технології дистанційного навчання, студенти гуманітарних спеціальностей, тьютор, принципи фасилітації, педагогічні умови.

Жевакина Н.В. Педагогические условия организации дистанционного обучения студентов гуманитарных специальностей в педагогическом университете. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Луганск, 2009.

В диссертации на основе анализа научных источников, обобщения отечественного и зарубежного опыта организации дистанционной учебы в высших учебных заведениях обоснованно теоретические принципы

организации дистанционного обучения студентов гуманитарных специальностей.

Анализ зарубежной и отечественной научной литературы по проблеме исследования позволяет сделать вывод, что существует значительное количество теорий дистанционного обучения: теория автономии, теория индустриализации, теория взаимодействия и коммуникации. Зарубежные исследователи отмечают актуальность философии конструктивизма как теоретической основы дистанционного обучения, выделяют взаимодействие и коммуникацию как основу любой концепции дистанционного обучения, особенную роль преподавателя, диалог как основу теории и практики дистанционного образования.

Дистанционное обучение – это целенаправленный интерактивный процесс взаимодействия преподавателя и студента, который основывается на использовании современных информационных и телекоммуникационных технологий, которые позволяют осуществлять обучение на расстоянии.

Анализ отечественных и зарубежных теории и практики дистанционного обучения позволяет выделить такие *характерные черты*: гибкость и асинхронность, модульность, массовость, рентабельность, интерактивное общение участников образовательного процесса, наличие средств коммуникации (синхронных или асинхронных), совокупности специальных педагогических технологий, ориентация на самостоятельную познавательную деятельность студентов, широкое применение образовательных ресурсов Интернет, специфические принципы организации электронного учебного материала и оперативность обновления методического обеспечения учебного процесса и тому подобное.

Организация дистанционного обучения – это планомерный, целенаправленный процесс создания условий, которые обеспечивают эффективность субъект-субъектных и субъект-объектных отношений в дистанционном обучении. Ресурсное обеспечение дистанционного обучения следует рассматривать как совокупность нормативно-правовых, финансовых, трудовых, материально-технических, информационных ресурсов, направленных на организацию и функционирование дистанционного обучения в системе образования.

Обоснованы и внедрены педагогические условия организации дистанционного обучения студентов гуманитарных специальностей: гармоничное сочетание в процессе учебы технологий дистанционного обучения и профессиональной подготовки студентов к их реализации; овладение преподавателями и будущими учителями знаниями и навыками относительно разработки содержания дистанционных курсов и их учебно-

методического обеспечения, адаптированного к условиям самостоятельного изучения с использованием современных информационно-коммуникационных технологий; формирование у преподавателей и будущих учителей способности поддерживать учебный процесс в качестве тьютора на принципах фасилитации; использование методов обучения, направленных на активизацию познавательной деятельности студентов, развитие их творческих способностей, формирования умений находить, анализировать и использовать новую информацию для реализации задач профессиональной деятельности.

Исследование подтвердило эффективность разработанного автором учебно-методического обеспечения подготовки курсов дистанционного обучения для студентов гуманитарных специальностей, курса „Подготовка автора и тьютора для организации дистанционного обучения”.

Результаты диссертационного исследования могут быть использованы в процессе профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей, для подготовки учебно-методического обеспечения дистанционного обучения, для подготовки тьюторов, руководителей подразделений дистанционного образования в учебных заведениях, в самообразовательной деятельности студентов и преподавателей высших педагогических учебных заведений.

Ключевые слова: дистанционное обучение, технологии дистанционного обучения, студенты гуманитарных специальностей, тьютор, принципы фасилитации, педагогические условия.

Zhevakina N.V. Pedagogical conditions of the organization of the remote education for the humanity students of the pedagogical university. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Pedagogical Sciences Degree in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. Luhansk Taras Shevchenko National University. – Luhansk, 2009.

The thesis deals with the for the humanity students of the pedagogical university.

After the scientific sources analysis, generalization of native and foreign experience of the organization of remote education in higher educational establishments, the theoretical basis of organization of the remote education for the are stated. Pedagogical conditions of the organization of the remote education for the humanity students of the pedagogical university are determined and checked in practice. The schools-books on the organization of the remote education for the humanity students are developed and put in practice.

Key words: pedagogical technologies of remote education, humanity students, tutor, facilitation principles, pedagogical conditions.

